

İLETİŞİM MODELLERİ

İÇİNDEKİLER

- Kitle İleşim Kuramlarının Tarihsel Seyri
- Temel İletişim Modelleri
  - Lasswell'in Genel İletişim Modeli
  - Shannon ve Weaver'ın Enformasyon Modeli
  - Newcomb'un ABX Denge Modeli
  - Gerbner'in Genel İletişim Modeli
  - Westley ve Maclean'in Aracılanmış İletişim Modeli
  - Riley ve Riley Modeli
  - Suskunluk Sarmalı Modeli

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
  - Kitle iletişim modellerinin tarihsel gelişimini öğrenebilecek,
  - Kitle iletişim kuram ve modelleri hakkında bütüncül bilgiye sahip olabilecek,
  - Temel iletişim modellerinin işleyişini kavrayabilecek,
  - Kitle iletişim modellerinin iletişim olgusunu nasıl açıkladığını anlayabilecek,
  - İletişim kuram ve modellerinin benzerlik ve farklılıklarını açıklayabileceksiniz.

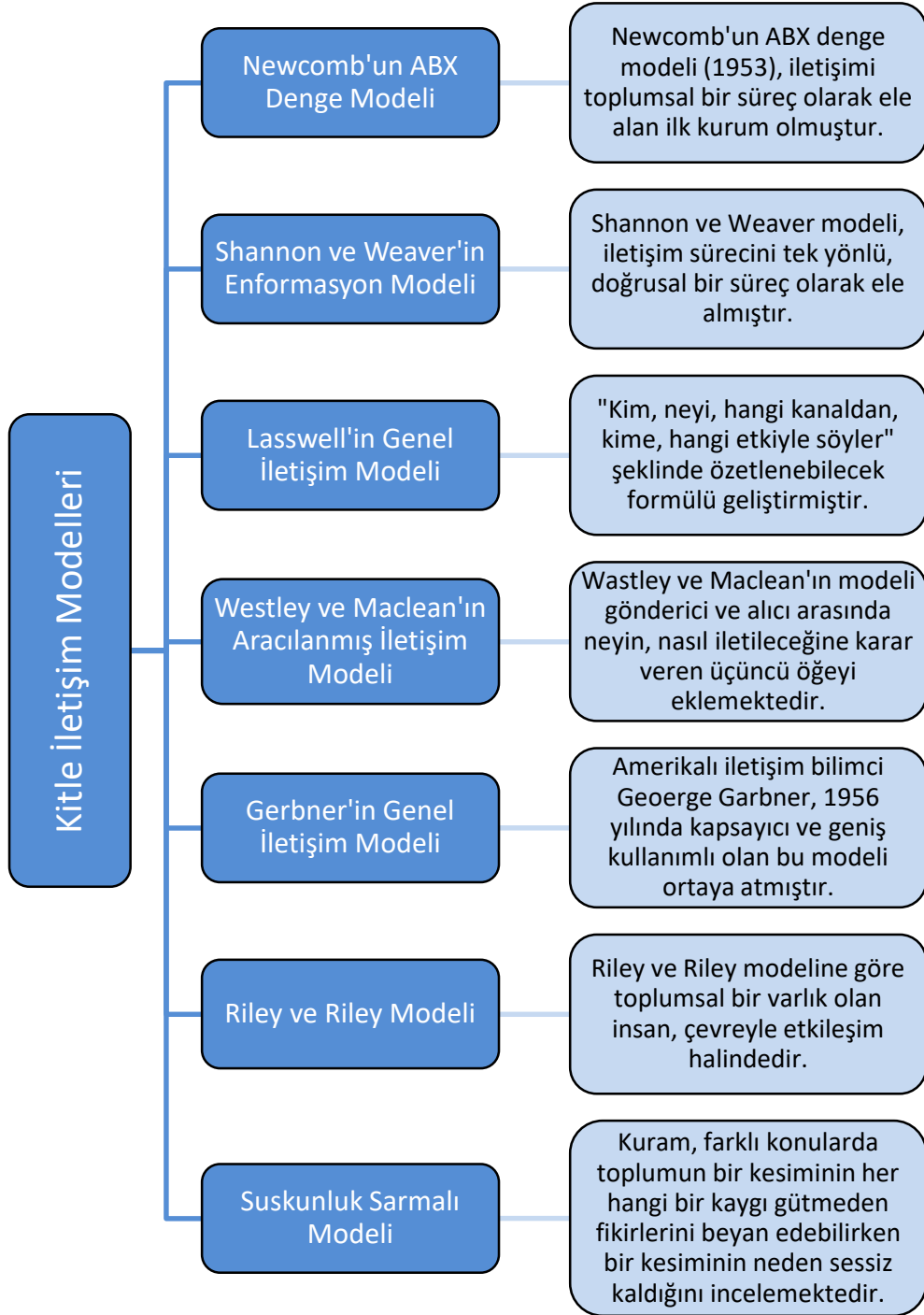

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

İLETİŞİME GİRİŞ

**Doç. Dr. Ömer
ALANKA**

ÜNİTE 3

GİRİŞ

Kitle iletişim modelleri, karmaşık iletişim süreçlerini anlamlandırmaya yarayan temel kuramlar olarak işlev görmektedir.

İletişim kuramları kitle iletişim araçlarının gelişimine koşut olarak iletişim olgusunun nasıl işlediğini açıklayan modellerdir. Kitle iletişim araştırmalarının yaygınlaşmaya başladığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında iletişim ve toplum odaklı çalışmalar artmış, çeşitli kuram ve modeller geliştirilmiştir. *Kitle iletişim modelleri, karmaşık iletişim süreçlerini anlamlandırmaya yarayan temel kuramlar olarak işlev görmektedir.* Başlangıçta iletişim modellerinde sadece mesajın kaynaktan alıcıya aktarılmasının hedeflendiği görülmektedir. Doğrusal bir biçimde oluşturulan ilk modellerde iletişim sürecinin sosyolojik, psikolojik, tarihsel ve ideolojik arka planı görmezden gelinmiştir. Yaşanan toplumsal olaylarla birlikte iletişim olgusunun çok disiplinli ve çok katmanlı yapısı kuramların yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda sonraki iletişim modellerinde toplumbilim, siyasetbilim, sosyal psikoloji, tarih ve teknoloji gibi diğer bilim disiplinlerinden de yararlanılmıştır.

Teknolojik ilerlemelerle ortaya çıkan radyo, sinema, televizyon gibi kitle iletişim araçları toplumsal yapının şekillenmesinde etkili olmuştur. Gelişmiş kapitalist ülkelerde bir yandan üretimin seri hale gelmesi öte yandan kültürel formların tek tipleşmesi bir sosyolojik biçim olan kitle toplumunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Giderek homojenleşen toplumların manipüle edilmesi için kitle iletişim araçları kullanılmıştır. Kitle iletişim kuramlarının geliştirilmesinde kitle toplumunu kontrol altında tutma isteği belirginleşmiştir.

Bu bölümde tarihsel süreçte geliştirilen Lasswell'in Genel İletişim Modeli, Shannon ve Weaver'in Enformasyon Modeli, Newcomb'un ABX Denge Modeli, Gerbner'in Genel İletişim Modeli, Westley ve Maclean'in Aracılanmış İletişim Modeli, Riley ve Riley Modeli ve Suskunluk Sarmalı Modeli incelenmekte ve kuramların özellikleri anlatılmaktadır.

KİTLE İLETİŞİM KURAMLARININ TARİHSEL SEYRİ

Yirminci yüzyılın başlangıcıyla kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve Birinci Dünya Savaşında propaganda amacıyla kullanılmasıyla birlikte kitle iletişim araçlarına ilişkin kuram ve modeller de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmenin yaşanmasında teknolojik ve toplumsal koşullardaki değişimler etkili olmuştur. Radyo, televizyon, sinema, basın, internet gibi kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirilen iletişim biçimi kapitalizmin gelişimine koşut biçimde on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış ve toplumsal yaşam ve yeniden üretimin ayrılmaz bir parçasına dönüşmüştür [1]. Gelişen kapitalist pazarın reklam ve tanıtım ihtiyacı, kitle iletişim model ve kuramların tasarlanmasında etkili olan bir diğer sosyolojik gelişme olmuştur. Basın ve sonrasında radyoyla ilgili kitle iletişim araştırmaları 1920'lerde Avrupa ve Amerika'da egemen olan propaganda ve kamuoyu bağlamı içerisinde ekonomik ve siyasal koşullarla şekillenmiştir [2].

Geliştirilen ilk iletişim modelleri iletişim sürecini yalnızca ileti aktarımına indirgeyen ve kaynak-kod-kanal-mesaj-hedef kitle şeklinde doğrusal süreci kapsayan modeller olmuştur. Doğrusal veya matematiksel iletişim modelleri iletişim sürecini iletilerin aktarımı olarak görmüş; diğer sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve tarihsel

parametreleri hesaba katmamıştır. Güçlü etkiler dönemi adıyla bilinen ilk dönemde iletişim süreci tek yönlü ve doğrusal olarak kurgulanmıştır. Tek yönlü bu modellere etkileşim, tepki, feedback (geribildirim), algıda seçicilik ve psikolojik etkenler de sonradan eklenmiştir. Genel anlamda kitle iletişim araçlarına bakış açısı süregelen bir şekilde farklılık göstermiştir. Güçlü etki döneminden sınırlı etkiler dönemine değin medya sosyolojik düzeyde tartışmalara konu olmuştur.

Kitle iletişim araştırmalarının ilk örnekleri genellikle politika, sosyoloji, psikoloji gibi farklı bilimsel disiplinlerden gelen araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalar kitle iletişim araçlarının toplum üstündeki etkilerini ölçmeye dönük çabaları yansıtmaktadır. İletişim araştırmalarının ilk dönemlerinde davranışçı yaklaşımının hâkimiyeti görülmektedir. Bu bağlamda Avrupa’da gelişen sanayileşme ve kapitalizm olguları kitle toplumunun oluşmasında etkili olmuştur. İlk dönem kitle iletişim araştırmaları yeni bir toplumsal formasyon olan kitle toplumu üzerine odaklanmıştır. Yirminci yüzyılla birlikte milyonlarca okur, yazar ve seyirci ticari amaçlarla üretilen kültürel ürünleri tüketmeye başlamış ve bu durum evrensel kitle kültürünün yaygınlaşmasına neden olmuştur [3]. Kitle ürünlerinin standartlaşmasında ve tek tipleşmesinde kitle iletişim araçları etkin bir rol oynamıştır. Kitle toplumu ve medya arasındaki bu bağ, kapitalist sistemin güçlenmesinde ve yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

Kitle iletişim araştırmalarının ilk örnekleri genellikle politika, sosyoloji, psikoloji gibi farklı disiplinlerden gelen araştırmacılar tarafından yapılmıştır.

Kitle toplumunun gelişiminin yanı sıra İkinci Dünya Savaşında propagandanın etkin bir siyasal aygıt olarak kullanılması kitle iletişim araçlarına olan ilgiyi de artırmıştır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşında Almanya kitle iletişim araçlarını propaganda amaçlı kullanarak kitleleri manipüle etmiştir. Dolayısıyla kitleleri kolaylıkla etkileyen kitle iletişim araçları, siyasi figürlerin ellerinde tutmak istedikleri önemli bir güç haline gelmiştir. Bununla birlikte dünyanın hemen hemen her yerinde siyaset, toplum ve medya ilişkisi görülmektedir ve kitle iletişimi ile ilgili teoriler bu ilişki perspektifinde şekillenmiştir. Tarihsel süreçte bu ilişki göz önünde bulundurulduğunda İkinci Dünya Savaşında kitle iletişim araçlarının propaganda gücü anlaşılmıştır.

Gutenberg’den dijital çağa uzanan kitle iletişimi olgusu beraberinde gerek topluma etkileri, gerekse toplumsal alanda oynadıkları rol bağlamında birçok fikrin ve tartışmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. *Bugün, iletişim kuramı olarak adlandırılan ve iletişim bilimciler tarafından konuşulan bu kuramlar, dijital çağı anlamak adına da önem taşımaktadır.* Ayrıca yaşanan internet devrimiyle hız, anıdalık ve etkileşim faktörleri iletişimin niteliğini bambaşka bir hale dönüştürmüştür. İletişimin devingen ve değişken doğası günümüz toplum yapısının bilgi çağı olarak adlandırılmasına neden olurken; iletilerin hızlı akışı toplumsal değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda tarihsel süreçte medya ve toplum ilişkisi pek çok boyutuyla tartışılırken; gündelik hayat pratiklerinde ve sosyolojik dönüşümlerde medyanın rolü merkezi bir hale gelmiştir. Bu sebeple iletişim kuramlarını bilmek ve anlamak için gösterilen çaba aynı zamanda toplumsal, siyasal, psikolojik, ekonomik ve kültürel değişimde medyanın oynadığı rolü idrak etmek anlamını da içermektedir. Öte yandan neredeyse vücudumuzun bir uzvu haline gelen iletişim araçları, yaşamımızın ayrılmaz bir parçasına dönüşmüştür.

TEMEL İLETİŞİM MODELLERİ

İletişim araştırmalarında ana akım (mainstream) yaklaşımlar olarak isimlendirilen kitle iletişim modelleri, başlangıçta iletişim olgusu, sonrasında ise kitle iletişim araçlarının işleyişi üzerine araştırmalar yapmıştır. Kitle iletişim çalışmalarının ilk yıllarında sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji gibi diğer bilimsel disiplinlerin araştırmaların şekillenmesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Kendine özgü inceleme ve araştırma yöntemlerinin gelişimine bağlı olarak medya çalışmaları, bağımsız bir bilimsel disiplin haline gelmiştir. *Kitle iletişim modelleri; kaynağı, hedef kitleyi veya aracı öne çıkarması açısından yaklaşım ve yöntem olarak farklılaşmıştır.* Bazı modeller izleyiciyi öne çıkarıp etki araştırmalarına önem verirken, diğerleri kitle iletişim araçlarını ön plana almıştır. Bu bağlamda modelleştirme çabaları aynı zamanda iletişim sürecinde neyin daha önemli olduğunu gösteren kuramsal yaklaşımlar olarak da görülebilir.

Bu bölümde, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde bilimsel yöntemlerle kuramsallaştırılan şu modeller incelenmektedir:

- Lasswell'in Genel İletişim Modeli
- Shannon ve Weaver'in Enformasyon Modeli
- Newcomb'un ABX Denge Modeli
- Gerbner'in Genel İletişim Modeli
- Westley ve Maclean'in Aracılanmış İletişim Modeli
- Riley ve Riley Modeli
- Suskunluk Sarmalı Modeli

Lasswell'in Genel İletişim Modeli

Siyaset bilimci olan Lasswell, propaganda üzerine çalışmış ve propagandanın demokrasiyle olan ilişkisini araştırmıştır. Lasswell, propaganda tekniklerinin çok fazla kullanıldığı yirminci yüzyılda, propagandanın iyi ve kötü amaçlarla yapılabileceğini savunmuştur. Hipodermik iğne (Sihirli Mermi) kuramıyla etki araştırmaları yapmıştır. Lasswell'e göre kaynağın temel amacı, hedef kitle üzerinde etkide bulunmaktadır. *Harold D. Lasswell, "The Communication of Ideas" (1948) isimli eserinde "Kim, neyi, hangi kanaldan, kime, hangi etkiyle söyler" şeklinde özetlenebilecek formülü geliştirmiştir.* Bu model, mesajın hedef kitle üzerindeki etkilerini ölçmeyi öngörmektedir (Şekil 3.1).

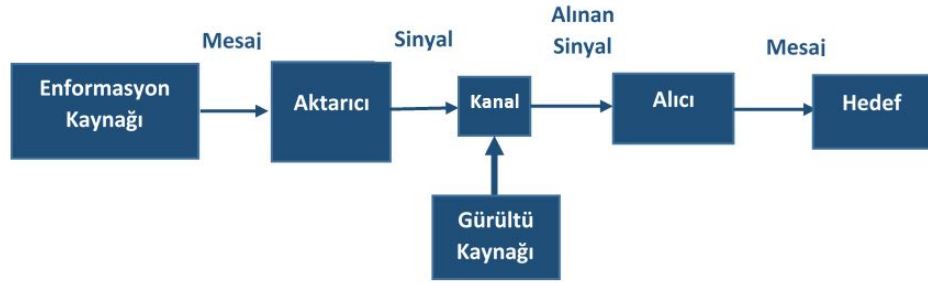
Şekil 3.1. Lasswell Formülü

Lasswell modelinde, hedef yani kitle iletişim araçlarından iletiyi alanlar pasif olarak görülmektedir. Hedefe istenen etkinin yapılabilmesi için kaynak, ileti, alıcı ve araçlarla ilgili problemlerin çözülmesi gerekmektedir [4]. Lasswell'in modelinde esas

etkili olan şey iknadır. Bu nedenle iletişim süreci aynı zamanda ikna sürecini ifade etmektedir. Lasswell, iletişim olgusunu iletilerin aktarılması olarak görmekte ve anlam yerine etki sorununu gündeme getirmektedir. Etki; alıcıda, iletişim sürecindeki tanımlanabilir unsurların neden olduğu ölçülebilir ve gözlemlenebilir değişimi kapsamaktadır [5]. İletişim sürecindeki öğelerden birinin değişimi aynı zamanda iletişimin etkisini de değiştirmektedir. Lasswell, etki sorununu temel mesele olarak değerlendirmekte ve iletilerin etkide bulunduğunu savunmaktadır. Buna göre ileti, kaynak tarafından gönderilmekte ve kanal aracılığıyla hedefe ulaşan ileti kişide davranış ve tutum değişikliğine neden olmaktadır [6]. Böylelikle iletiler uyarılara, değişiklikler tepkiye dönüşmektedir. Uyarı ve tepki birbirine bağlı değişkenleri içermektedir. Temel bir formül olarak Lasswell modeli aynı zamanda sonraki iletişim kuramları için de kaynaklık etmiştir.

Shannon ve Weaver'ın Enformasyon Modeli

Shannon ve Weaver modeli iletişim sürecini tek yönlü, doğrusal bir süreç olarak ele almakta ve iletişim olgusunu iletilerin aktarımı olarak görmektedir. Claude E. Shannon ve Warren Weaver'ın Enformasyon Kuramı (1949), pozitivist-deneyci yaklaşıma göre kurgulanmış, tek yönlü çizgisel bir iletişim sürecidir [2].

Şekil 3.2. Shannon ve Weaver'ın Enformasyon Modeli

İletilmek üzere hazırlanan mesajlar üreten bilgi kaynağı Shannon ve Weaver enformasyon kuramının ilk ögesidir (Şekil 3.2). Kaynağın ürettiği mesaj, verici aracılığıyla alıcının alabileceği (tv sinyali, radyo dalgası vb.) sinyale dönüştürülür. Alıcı ise sinyalleri yeniden şekillendirip alıcının alabileceği hale getirerek ulaştırır. Son aşamada sinyal biçiminde gönderilen mesaj alıcıya ulaşır [1]. *Shannon ve Weaver iletişim modelinde iletişimi engelleyen en önemli unsur gürültüdür. Gürültü kaynağı, enformasyon kaynağının hedefe ulaştırmaya çalıştığı mesajı bozup iletişim sürecini sekteye uğratabilmektedir.* Gürültü, enformasyon kaynağının gönderdiği sinyallerle alıcıya ulaşan sinyalleri farklılığa uğratarak anlam kaybına ya da anlam bozulmasına sebebiyet verebilmektedir. Shannon ve Weaver'ın iletişim araştırmalarında üç sorun düzeyi bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

- **A Düzeyi- Teknik Sorunlar:** İletişim simgelerinin ne kadarı kusursuz şekilde aktarılabilir?
- **B Düzeyi- Anlamsal Sorunlar:** Aktarılan simgeler istenen anlamları ne kadar kesinlikle iletebilmektedir?
- **C Düzeyi- Etkililik Sorunları:** Alınan anlamlar, davranışı istenilen yönde ne derece etkileyebilmektedir? [5].

Shannon ve Weaver Enformasyon Kuramında önem taşıyan diğer kavramlardan bazıları eksiklik ve fazlalıktır.

Shannon ve Weaver Enformasyon Kuramında önem taşıyan diğer kavramlardan bazıları eksiklik (entropi) ve fazlalıktır (redundancy). *Fazlalık, yeni bir enformasyon iletmeyen kısmı; eksiklik ise enformasyonun yetersizliğini dile getirmektedir.* Shannon ve Weaver'a göre etkili bir iletişim süreci için eksiklik ve fazlalık arasında dengenin kurulması gerekmektedir. İletişimi engelleyen gürültü ne kadar fazla olursa yinelemenin oranı artacaktır [1]. Bu bağlamda lineer ve matematiksel bir nitelik taşıyan Shannon ve Weaver Enformasyon Kuramı temel olarak iletilerin aktarımını hedeflemektedir.

Örnek

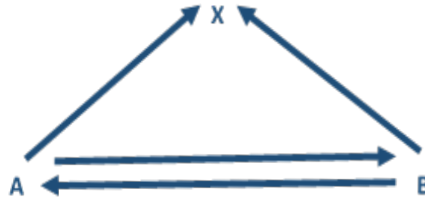
- İletişim veya yayın amaçlı birden fazla sinyalin birbirlerini etkilemeleri sonucunda oluşan duruma enterferans denmektedir. Bu durumun bir örneği olarak radyo dinlerken bir radyo kanalıyla bir başka radyo kanalının yayının karışması neticesinde Shannon ve Weaver'ın gürültü (enterferans) adını verdiği şey gerçekleşmekte ve ileti, kaynaktan hedefe etkin bir şekilde aktarılamamaktadır.

Newcomb'un ABX Denge Modeli

Newcomb'un ABX denge modeli (1953), ilk defa iletişimin toplumsal ilişkilerdeki rolü üzerinde durmuş ve iletişim sürecini üçgen biçimde ele almıştır.

ABX sisteminin öğeleri şunlardan oluşmaktadır (Şekil 3.3).

- A'nın X'e olan yönelimi:
  - X'e karşı olan yaklaşma ya da kaçınma tutumu;
  - kavrama ile ilgili nitelikler
- A'nın B'ye olan yönelimi: Aynı şekildeki tutum ve kavrama
- B'nin X'e yönelimi
- B'nin A'ya yönelimi [2]

Şekil 3.3. Newcomb'un ABX Denge Modeli

ABX, içsel ilişkileri birbirine bağlı sistem olarak işlemektedir. A ve B iletişimcidir (kişi, halk, grup, yönetici), X ise bir olay, başka bir kişi, nesne, örgüt gibi toplumsal çevrenin ya da iletişimcinin parçasıdır. Bu modele göre A değiştiği anda B ve X de değişmektedir. A, X'e olan ilişkisini değiştirdiğinde B ya X ya da A ile olan ilişkisini değiştirmek zorunda kalır. Böylelikle sistem kendini dengede tutar. Ayrıca A, X'e karşı pozitif tutuma; B aynı X'e karşı negatif tutuma sahipse A ve B benzer tutuma ulaşmaya

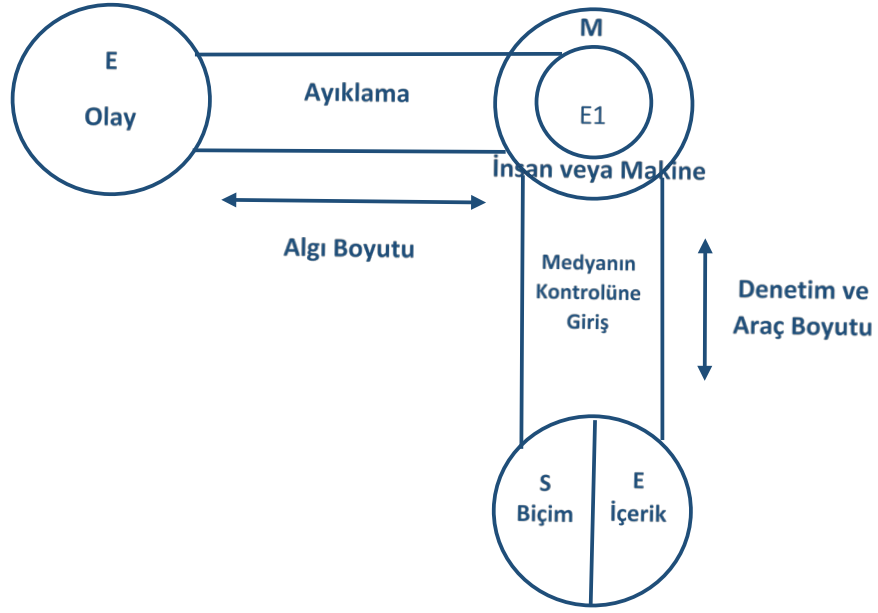
kadar iletişimde olma baskısına maruz kalır. Öte yandan X değiştiğinde A ve B yeni X'e ortak yönelim saptamak üzere iletişime girer [4].

Gerbner'in Genel İletişim Modeli

Amerikalı iletişim bilimci Geoerge Gerbner, 1956 yılında kapsayıcı ve geniş kullanım alanına sahip bir iletişim kuramı ortaya koymayı amaçlamış ve genel iletişim modelini ortaya atmıştır. Bu model her ne kadar Shannon ve Weaver modelinden daha karmaşık gibi görünse de temel iletişim süreci aynı işlemektedir. Gerbner, iletişim sürecini açıklarken algı ve aktarma boyutunu temel almaktadır.

Gerbner, iletişim sürecini açıklarken algı ve aktarma boyutunu temel almaktadır.

Şekil 3.4. Gerbner'in Genel İletişim Modeli

Genel İletişim Modeli'nin temel argümanı şu şekilde işlemektedir (Bkz. Şekil 3.4):

E: Bir olay "gerçeklikte" vuku bulur. Gönderen, yani iletişim kaynağı telefon eden, bir şekilde M ile iletişim halinde olan bir insan olabilir. Benzer biçimde, E herhangi bir olay olabilir. Bu durumda söz konusu model kitle iletişimlerine uyarlanabilir.

M: Olay (E), M (insan ya da makine) tarafından algılanır. Algı süreci basit bir "resim çekme" eylemine indirgenmez. Bu süreç aktif bir algılama sürecidir.

E1: Olay (E), İnsan (M) tarafından, algılama süreci sonrasında E1 biçiminde algılanır.

SE: M'nin olay hakkındaki tutumu, iletişim sürecinde genelde "mesaj" olarak ifade edilen şeydir [7].

Diğer taraftan Genel İletişim Modeli, Lasswell'in genel iletişim kuramı dikkate alınarak kavramsallaştırıldığında aşağıdaki gibi formüle edilebilir (Tablo 3.1).

Tablo 3.1. Gerbner'in Genel İletişim Modeli

Evreler	Araştırma Alanları
1. Bir kişi	1. Kaynak/iletişimci ve izleyici araştırmaları
2. Bir olayı algılayıp	2. Algı araştırmaları ve teorisi
3. Bir tepki gösterdiğinde,	3. Etkililik ölçümü
4. Belli bir durumda	4. Fiziksel ve sosyal çevre çalışmaları
5. Belli araçlarla	5. Kanallar, medya, stüdyo denetimi
6. Kullanılabilir bir malzeme hazırlar.	6. Yönetim, dağıtım, içeriğe erişim
7. Bunun bir biçimi ve	7. Yapı, örgüt, tarz, örüntü irdelemeleri
8. Bağlamı vardır ve	8. İletişim düzenlemesi ve iletişim
9. Bir içerik taşır/iletir ve	9. İçerik analizi, anlam çalışmaları
10. Belli sonuçlar doğurur.	10. Toplu, kitlesel değişim çalışmaları

Gerbner'in modeli, insan ve mekanik iletişimi birlikte anlamlandırması açısından oldukça işlevseldir.

Gerbner, kendi modelinin birkaç amaç için nasıl kullanılabileceğini ifade etmektedir. Örneğin bu model, insan ve mekanik iletişimi birlikte anlamlandırmak bağlamında oldukça işlevseldir. Lasswell'in formüle ettiği gibi bu model farklı kuram oluşturma ve araştırma alanlarını birbirinden ayırtmak anlamında kullanılabilir. Diğer yandan Gerbner, içerik analizinin önemli yönlerini irdelemek için kendi kuramını geliştirme çabasıdadır [7]. İletişim alanında yaşanan gelişmelerle birlikte, gönderen-kanal-mesaj-alıcı şeklindeki çizgisel iletişim modeli de dönüşüme uğramıştır. Gerbner'in iletişim modeli, klasik iletişim süreci ile ilgili sorunlara yönelik işlevsel çözüm önerileri sağlamaktadır. Bu çözüm kaynakların devamlı ilgisine ve görülen verimsizliğine işaret eder. *Gerbner'in kuramı, genel anlamda iletişimin tamamlayıcı niteliği olduğunu, üretilen anlamın alıcının daha önceden edindiği bilgi ve ön kabullere ve iletişimin gerçekleştiği ortama bağlı olduğunu vurgular.* Bu gibi gelişmeler iletişimin disiplinlerarası bir yapıya sahip olması yönünde örneklendirilebilir [7].

Westley ve Maclean'in aracılanmış iletişim modeli, gönderici ve alıcı arasına neyin, nasıl iletileceğine karar veren üçüncü ögeyi eklemektedir.

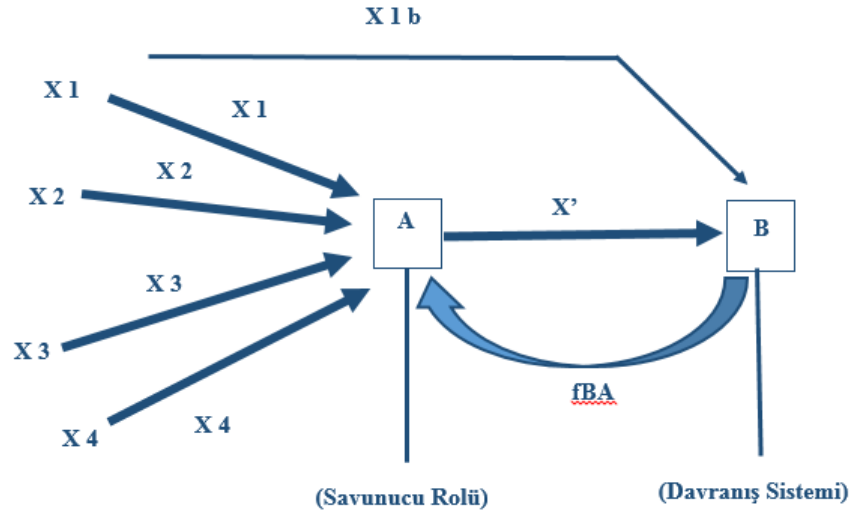

Bireysel Etkinlik

- Radyo, televizyon, gazete gibi kitle iletişim araçlarının insan davranışları üzerinde ne gibi etkileri olduğunu araştırınız.

Westley ve Maclean'in Aracılanmış İletişim Modeli

Westley ve Maclean'in iletişim modeli Newcomb'un ABX modelinden hareket ederek iletişim sürecini çizgisel şekle dönüştürmektedir (Şekil 3.5). *Bu model gönderici ve alıcı arasına neyin, nasıl iletileceğine karar veren üçüncü ögeyi eklemektedir. Eklenen bu üçüncü öge matematiksel modelde iletiyi aktaran araca denk gelmektedir* [2].

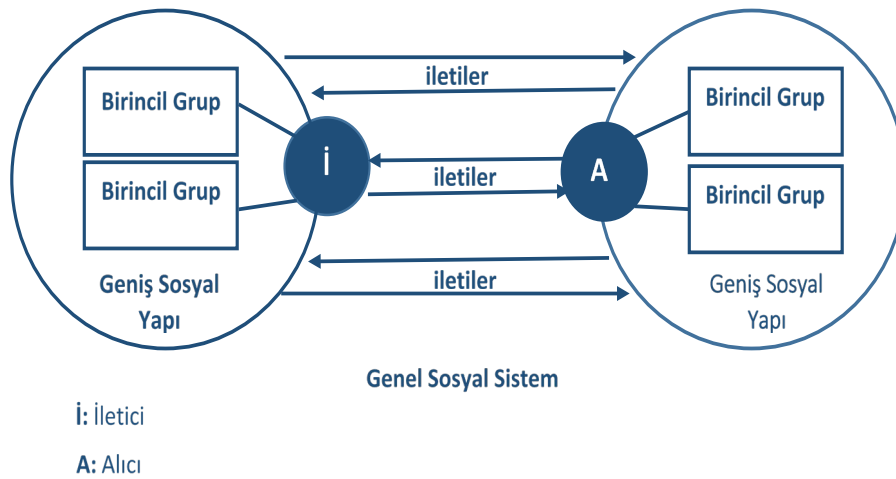

Şekil 3.5. Westley-MacLean İletişim Modeli [2]

Westley ve Maclean'ın modelinde enformasyon kaynağı olan A, B ile iletişim kurmak amacıyla karmaşık X'ler arasından seçim yapmaktadır. Ayrıca B, herhangi bir X'i doğrudan algılayabilmekte ve geribesleme hattı ile (fBA) cevap verebilmektedir [9]. Bu modelde farklı ileti kanalları, farklı seçicilik işlevleriyle şekillenmektedir.

Riley ve Riley Modeli

İletişim etkinliğini toplumsal bir olgu olarak gören John W. Riley ve Matilda W. Riley, iletişim sürecini kuramsallaştırırken sosyolojik yaklaşımdan hareket etmişlerdir. *Toplumsal bir varlık olan insan, içerisinde yer aldığı çevreyle etkileşim halindedir. Bu bağlamda iletişimin en belirgin özelliği sosyolojik ortamda gerçekleşmesidir (Şekil3.6).*

Şekil 3.6. Riley ve Riley İletişim Modeli

İnsanlar birincil gruplar içindedir ve bu birincil gruplar daha geniş sosyolojik yapılara dâhildir. Bu nedenle iletişim süreci aynı zamanda daha kapsamlı bir etkileşimi içermektedir. *Riley ve Riley'in modeli, iletişim sürecinin hem kaynağın-göndericinin hem de alıcının-hedefin toplumsal yapı, sosyal ilişkiler ve birincil gruplar tarafından şekillendiğini ileri sürmektedir.*

Riley ve Riley modeli, psikolojik kökenli iletişim modellerini sosyolojik düzlemde tamamlamaktadır.

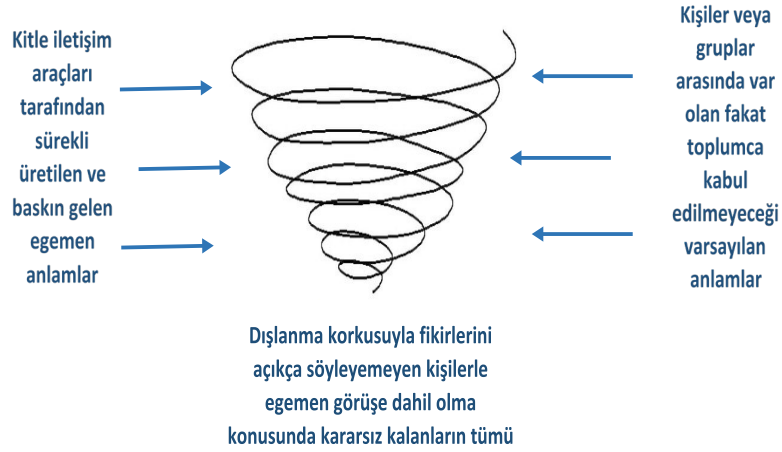
Böylelikle iletişimsel ilişkinin şekillenmesinde ve iletişim sürecinin oluşmasında tüm sosyal sistem etkili olmaktadır [10]. Riley ve Riley modelinde geri besleme, iletişimin işlemesi ve sürmesi açısından oldukça önemlidir. Bu model ayrıca psikolojik kökenli iletişim modellerini sosyolojik düzlemde tamamlamaktadır. Riley ve Riley modelinde iletişim sürecine etkin bir biçimde katılan aktörlerin (birey, grup, örgüt vb.) toplumsal bağlamlarıyla birlikte düşünülmesi gerekliliği vurgulanmıştır [10]. Bu bağlamda iletişim etkinliği bireysel bir algı işleminin ötesinde geniş bir toplumsal ilişkiler ağı olarak görülmektedir. Ayrıca Riley ve Riley modelinde iletişim sürecinde geri beslemenin önemi bir kez daha belirtilmiştir.

Suskunluk Sarmalı Modeli

Suskunluk/Sessizlik Sarmalı kuramı Alman siyaset bilimci Elisabeth Noelle-Neuman tarafından 1974 yılında ortaya atılmıştır.

Suskunluk/Sessizlik Sarmalı Kuramı (The Spiral Of Silence Theory) Alman siyaset bilimci Elisabeth Noelle-Neuman tarafından 1974 yılında ortaya atılmıştır. *Kuram, genel olarak farklı konular üzerine toplumun bir kısmının herhangi bir kaygı gütmeden fikirlerini beyan edebilmesine karşın diğer kısmının neden sessiz kaldığı sorusu üzerine temellenmektedir.* Şekil 3.7’de görüldüğü üzere kurama göre insanların kendi fikirleri toplumdaki egemen fikirlerden farklı olduğu durumlarda; insanlar, dışlanma korkusuyla baş başa kaldıkları ve fikirlerini beyan etmekten çekindikleri ön kabulüne dayanmaktadır. Kitle iletişim araçları toplumun egemen görüşlerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla medya tarafından yansıtılan egemen görüşlerin aksini söylemek için bireyler kendilerinde yeterli gücü ve olanağı bulamamaktadır. Bu noktada pek çok izleyici kitle iletişim araçlarında söylenene karşı olsa da kendi düşüncelerini ifade etmekten kaçınmaktadır [1].

Şekil 3.7. Suskunluk Sarmalı Modeli

Neuman’a göre bireylerin topluma ve çevrelerine bakış açısında medyanın güçlü bir etkisi vardır. Eğer kişinin kendi düşüncesi medyanın söyleminden farklı ise o zaman kişi görüşlerini dile getirmeye daha az meyilli olmaktadır. Bununla birlikte medya tarafından pompalanan ve toplumun hâkim görüşü olarak sunulan söylemlere karşı sessiz kalındığı diğer bir ifadeyle suskunluk sarmalı içerisine girildiği için medyanın egemen görüşlerinin toplumun geneli tarafından kabul edildiği düşünülmektedir [11].

Neuman'a göre bireylerin topluma ve çevrelerine bakış açısında medyanın güçlü bir etkisi vardır.

Daha genel bir ifadeyle suskunluk sarmalı kuramına göre toplum ve toplumun yapı taşları olan kurumlar aracılığıyla üretilen egemen fikirlerin dışında kalanlar toplumdaki yalıtılma korkusu ile sessizleşmektedir. Öte yandan suskunluk sarmalındaki bireyin düşüncesi, toplumda egemen fikir olarak yaygınlaşmaya başladığı zaman, kişi artık sessiz kalmaz ve düşüncesini yüksek sesle ve açıkça ifade etmeye başlar. Dolayısıyla kamuoyunun dışladığı görüşlerin gündeme gelmesi düşük bir olasılıktır.

Bireysel Etkinlik

- Gündelik yaşamda herhangi bir olayda çoğunluğun kanaatlerinin aksine düşündüğünüzde sessiz kalıp fikirlerinizi açıklayamadığınız, bir diğer deyişle suskunluk sarmalına kapıldığınız oldu mu?

Suskunluk Sarmalı kuramı özetle aşağıdaki varsayımlara dayanmaktadır:

1. Bir konu hakkında çoğunluk ve azınlığın gücü egemen medya tarafından yansıtıldığı biçimde görülmektedir.
2. Bir konu hakkında taraf olanlar, kitle iletişim araçları tarafından görüşleri desteklendiğinde konuşmaya eğilimli olurlar.
3. Egemen düşüncenin dışında kalanlar medyanın tutumu ve dışlanma korkusu ile suskunlaşırlar.
4. Egemen düşüncenin dışında kalanlar, medya tarafından desteklendiklerinde görece daha fazla konuşma arzusu duyar ve kendi görüşlerini ifade etmek için kitle iletişim araçlarının kurguladığı söylemden yararlanırlar.[12].

Özet

- İkinci Dünya Savaşının sonrasında toplum ve iletişim eksenli bilimsel çalışmalar artmış ve iletişim alanında çeşitli kuram ve modeller ortaya çıkmıştır. İletişim kuramları, kitle iletişim araçlarının gelişimine paralel olarak değişmektedir. Bu modeller iletişim sürecinin nasıl gerçekleştiğini, geliştiğini ve dönüştüğünü açıklamaya çalışan kuramlardır.
- Kitle iletişim araçları yirminci yüzyılda yaygın bir hal almıştır. Propaganda amacıyla Birinci ve İkinci Dünya savaşında kullanılmasıyla iletişim model ve kuramların önemi artmıştır.
- Basın, radyo, televizyon sinema ve internet gibi kitle iletişim araçları zamanla toplumun bilgilendirilmesi, eğlendirilmesi, ikna edilmesi ve hatta manipüle edilmesi adına toplumsal yaşamın ve kapitalist sistemin devamlılığı için etkin bir rol oynamıştır.
- Gelişen kapitalizm ve modernleşme süreciyle yirminci yüzyılda kitle iletişim araçları önemli bir propaganda aracı olmuştur. Propagandanın yanı sıra kapitalist sistemin ticari amaçlarla kitle iletişim araçlarını kullanması, bu alana ait çalışmaların ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur.
- Kitle toplumunda kitle iletişim araçlarının etkinliği artmaya başlamıştır. Kitle iletişim araştırmalarının ilk örnekleri genellikle siyasetbilim, sosyoloji, psikoloji gibi farklı disiplinlerden gelen araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bu çalışmalar kitle iletişim araçlarının toplum üstündeki etkileri ölçmeye dönük çabaları yansıtmaktadır.
- Kitle iletişim modelleri; kaynağı, hedef kitleyi veya aracı öne çıkarması açısından yaklaşım ve yöntem olarak farklılaşmıştır. Lasswell, "Kim, neyi, hangi kanaldan, kime, hangi etkiyle söyler" şeklinde özetlenebilecek modeli geliştirmiştir. Bu model mesajın hedef kitle üzerindeki etkilerini ölçmeyi öngörmektedir.
- Shannon ve Weaver'ın Enformasyon Modeli, pozitivist-deneyci yaklaşımın temelini oluşturmakta ve tek yönde akan çizgisel iletişim sürecini içermektedir.
- Newcomb'un ABX Denge Modeli ise ilk defa iletişimin toplumda ve toplumsal ilişkilerdeki rolü üzerinde duran ve iletişim sürecini üçgen biçimde ele alan bir iletişim modelidir.
- Amerikalı iletişim bilimci George Gerbner, 1956 yılında kapsayıcı ve geniş kullanım alanına sahip bir iletişim kuramı ortaya koymak amacıyla genel iletişim modelini geliştirmiştir. Bu modelde Gerbner iletişim sürecini açıklarken algı ve aktarma boyutlarını temel almaktadır.
- Bir başka iletişim modeli olan Westley ve Maclean'ın aracılanmış iletişim modelinde gönderici ve alıcı arasına neyin, nasıl iletileceğine karar veren üçüncü öge eklenmektedir. Eklenen bu üçüncü öge matematiksel modelde iletiyi aktaran aracı temsil etmektedir.
- Riley ve Riley modelinde ise iletişimin toplumsal yanına dikkat çekilmiştir. Bu modele göre iletişimin en belirgin özelliği sosyolojik bir ortamda gerçekleşmesidir.
- Suskunluk Sarmalı Modelinde ise farklı konular üzerinde toplumda azınlıkta kalan kişilerin kendi fikirlerini açıklamaktan kaçındıkları ve bu nedenle suskunluk sarmalına girdikleri ileri sürülmüştür. Bu kurama göre egemen düşüncenin dışında kalanlar, medya tarafından desteklendiklerinde görece daha fazla konuşma arzusu duymaktadır.
- Bu modellerin gelişimiyle beraber kitle iletişim araştırmaları müstakil bir bilimsel disiplin haline gelmeye başlamıştır. Bu modeller başlangıçta yalnızca ileti aktarımını hedeflerken giderek karmaşık süreçleri kapsayan kuram, model ve araştırmalar haline gelmiştir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi ilk defa iletişimin toplumda ve toplumsal ilişkilerdeki rolü üzerinde duran ve iletişim sürecini üçgen biçimde ele alan iletişim modelidir?
  - a) Newcomb'un ABX Denge Modeli
  - b) Shannon ve Weaver Kuramı
  - c) Riley ve Riley Modeli
  - d) Lasswell Modeli
  - e) Suskunluk Sarmalı Modeli
2. Aşağıdaki sorulardan hangisi Lasswell'in iletişim modelinde yer almaz?
  - a) Neyi
  - b) Hangi kanalla
  - c) Nerede
  - d) Kim
  - e) Ne gibi etkiyle
3. Aşağıdakilerden hangisi Shannon ve Weaver'in Enformasyon Modelinde eksik olan kavramlardan biridir?
  - a) Kaynak
  - b) Alıcı
  - c) Araç
  - d) Geri besleme (feedback)
  - e) Gürültü
4. Aşağıdakilerden hangisi Lasswell'e göre iletişim etkinliğinin temel amacıdır?
  - a) Bilgilendirme
  - b) Tanıma
  - c) Eğlendirme
  - d) Haberdar etme
  - e) İkna
5. Elisabeth Noelle-Neuman, Suskunluk Sarmalı Kuramını hangi yıl geliştirmiştir?
  - a) 1910
  - b) 1918
  - c) 1945
  - d) 1974
  - e) 1990

6. Aşağıdakilerden hangisi Gerbner'in kitle iletişim modeli için söylenemez?
- a) İnsan ve makine iletişimi birlikte değerlendirilmektedir.
  - b) İçerik analizi önemli bir yer tutmaktadır.
  - c) İletişim süreci aynı zamanda tamamlayıcı bir süreçtir.
  - d) Alıcının önceki bilgilerinin önemi yoktur.
  - e) Çizgisel iletişim modelini dönüşüme uğratmaktadır.
7. Aşağıdakilerden hangisi genel olarak kitle iletişim modellerinin üzerinde durduğu konulardan biri değildir?
- a) Propaganda
  - b) Reklam
  - c) İnanç
  - d) Tutum
  - e) İkna
8. Aşağıdakilerden hangisi Riley ve Riley iletişim modelinin öne sürdüğü düşüncelerden biri değildir?
- a) İletişim toplumsal bir olgudur.
  - b) İnsan çevreyle etkileşim içerisindedir.
  - c) İnsanlar birincil gruplar içerisinde yer alır.
  - d) İnsanlar geniş toplumsal yapılara bağlıdır.
  - e) İletişim salt bireysel bir olgudur.
9. Aşağıdakilerden hangisi Shannon ve Weaver'ın Enformasyon Kuramında enformasyon fazlalığını gösteren kavramdır?
- a) Entropi
  - b) Redundancy
  - c) Feedback
  - d) Gürültü
  - e) Etkileşim
10. Aşağıdaki kuramlardan hangisi azınlık olma hallerinde bireylerin sessiz kalıp kendi düşüncelerini dile getiremeyeceğini kavramsallaştıran modeldir?
- a) Suskunluk Sarmalı Modeli
  - b) Riley Ve Riley Modeli
  - c) Westley Ve Mclean'in Aracılanmış İletişim Modeli
  - d) Newcomb'un ABX Denge Modeli
  - e) Gerbner'in Genel İletişim Modeli

Cevap Anahtarı

1.a, 2.c, 3.d, 4.e, 5.d, 6.d, 7.c, 8.e, 9.b, 10.a

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Yaylagül, L. (2010). Kitle iletişim kuramları: Egemen ve eleştirel yaklaşımlar (3. Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.
- [2] Alemdar, K., Erdoğan, İ. (2002). Öteki kuram: Kitle iletişimine yaklaşımların tarihsel ve eleştirel bir değerlendirmesi. Ankara: Erk Yayınları.
- [3] Führer, K. C., Ross, C. (2006). Mass media, culture and society in twentieth-century germany: an introduction. Karl Christian Führer, Corey Ross (ed.), Mass media, culture and society in twentieth-century Germany içinde (s.1-23). New York: Palgrave Macmillan.
- [4] Tekinalp, Ş., Uzun, R. (2004). İletişim araştırmaları ve kuramları. İstanbul: Derin Yayınları.
- [5] Fiske, J. (2015). İletişim çalışmalarına giriş (çev. İrvan, S.). Ankara: Pharmakon Yayınları.
- [6] Gökçe, O. (2002). İletişim bilimine giriş: İnsanlararası ilişkilerin sosyolojik bir analizi. Ankara: Turhan Kitabevi.
- [7] Çığ, Ü. (2006). George Gerbner. Batuş, G. vd. (Ed.), Kadife karanlık 2: 21. yüzyıl iletişim çağını aydınlatan kuramcılar içinde (s. 11-89). İstanbul: Su Yayınları.
- [8] Gerbner, G. (2014). Medyaya karşı (çev: Ayas, G., Batmaz, V. ve Kovacı, İ.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [9] McQuail, D. ve Windahl, S. (2005). Kitle iletişim modelleri (çev. Yumlu, K.). Ankara: İmge Kitabevi.
- [10] Güngör, N. (2013). İletişim kuramlar ve yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- [11] Shelly, A. N. (2009). The alternate channel: how social media is challenging the spiral of silence theory in glbt communities of color. Yayınlanmayan Master Tezi, USA.
- [12] Noelle-Neumann, E. (2002). Suskunluk sarmalı kuramının medyayı anlamaya katkısı. İrvan S. (Ed.), Medya kültür siyaset içinde. Ankara: Alp Yayınları.